

УДК 346.2 (477)

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ У СКЛАДІ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ТА ЇХ ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Захарченко А.М., к. ю. н.,
доцент кафедри господарського права
Донецький національний університет

У статті обґрунтовано пропозиції щодо уточнення правового режиму об'єктів державної власності у складі майна державних акціонерних товариств та їх дочірніх підприємств.

Ключові слова: правовий режим об'єктів державної власності, державні акціонерні товариства, дочірні підприємства, право власності, право господарського відання, право користування.

В статті обосновані пропозиції щодо уточнення правового режиму об'єктів державної власності в складі майна державних акціонерних товариств та їх дочірніх підприємств.

Ключевые слова: правовой режим объектов государственной собственности, государственные акционерные общества, дочерние предприятия, право собственности, право хозяйственного ведения, право пользования.

Zaharchenko A.M. OF LEGAL ORDER OF STATE PROPERTY AS A PART OF PROPERTY OF STATE JOINT STOCK COMPANIES AND THEIR DAUGHTER ENTERPRISES

Suggestions about itemization of legal order of state property as a part of property of state joint-stock companies and their daughter enterprises are founded in the article.

Key words: legal order of state property, state joint-stock companies, daughter enterprises, right of ownership, right of economic management, right of use.

Постановка проблеми. Проведення запланованої на державному рівні реформи у сфері управління об'єктами державної власності пов'язано із необхідністю чіткого визначення правового режиму майна, яке використовується суб'єктами господарювання державного сектору економіки. При цьому першочергової уваги потребують питання правового режиму об'єктів державної власності, переданих акціонерним товариствам, єдиним засновником і акціонером яких є держава (далі – державні акціонерні товариства), а також їх дочірнім підприємствам, оскільки невпорядкованість такого режиму викликає на практиці чисельні проблеми, які протягом тривалого часу не вирішуються належним чином.

Положення щодо правового режиму майна державних акціонерних товариств і їх дочірніх підприємств закріплено переважно на рівні локальних нормативно-правових актів (установчих документів і ін.), які в ряді випадків не дають однозначної відповіді на питання щодо форми власності тих чи інших об'єктів та змісту поширених на них речових прав. У зв'язку з цим в одному з роз'яснень Міністерства юстиції України констатовано необхідність чіткого та однозначного визначення правового режиму майна державних акціонерних товариств саме на законодавчому рівні [1], але дотепер відповідні зміни до законодавства не внесені.

Ступінь розробленості проблеми. Питання правового режиму майна державних акціонерних товариств і їх дочірніх підприємств раніше розглядалися у наукових працях Ю.М. Дзери [2], О.О. Кравчука [3; 4, с. 128], І.В. Лукач [5, с. 191–194], Л.О. Переверзевої [6, с. 116], О.П. Подцерковного [7, с. 394–396], І.А. Селіванової [8, с. 10], О.А. Черненко [11, с. 9] та інших, але висновки дослідників

стосовно вказаних питань суттєво різняться. Зокрема, науковцями висловлено різні точки зору щодо наявності права державної власності на об'єкти, передані державним акціонерним товариствам і їх дочірнім підприємствам, та можливості поширення на такі об'єкти правових титулів, похідних від права державної власності.

Вищевикладене свідчить, що подальше наукове опрацювання зазначених питань є актуальним і доцільним.

Метою цієї статті є обґрунтування пропозицій щодо уточнення правового режиму об'єктів державної власності у складі майна державних акціонерних товариств та їх дочірніх підприємств.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до аналізу правового режиму майна державних акціонерних товариств, можна констатувати, що такий режим визначено із застосуванням різних підходів. Так, частина державних акціонерних товариств згідно з їх установчими документами набули право власності на майно, передане до їх статутних капіталів за рішенням уповноважених суб'єктів управління об'єктами державної власності. Зокрема, це стосується державних банків [12–13], акціонерних товариств, створених шляхом приватизації майна державних підприємств [14], а також акціонерних товариств, створених на виконання Указу Президента України від 15 червня 1993 р. № 210/93 «Про корпоратизацію підприємств» [15–17].

Поряд із цим правовий режим майна державних акціонерних товариств, статутний капітал яких сформовано за рахунок об'єднання за галузевим принципом майна державних унітарних підприємств (організацій) та/або належних державі акцій (державні холдингові компанії, національні (державні) акціонерні

компанії, ПАТ «Українська залізниця»), характеризується низкою особливостей: частина майна належить їм на праві власності, а інша частина перебуває у державній власності і належить таким товариствам на правових титулах, похідних від права власності. Зокрема, пакети акцій і інше майно, передані до статутних капіталів державних холдингових компаній, перебувають у державній власності і закріплюються за цими компаніями на праві господарського відання (ч. 13 ст. 6 Закону України «Про холдингові компанії в Україні») [18]. Правовий режим майна інших вищевказаних акціонерних товариств з особливим статусом визначено на індивідуальних засадах. Так, в одних випадках право господарського відання поширено на всі об'єкти державної власності, передані до статутних капіталів певних національних (державних) акціонерних компаній (наприклад, державної акціонерної компанії «Укрресурси») [19]. В інших випадках це право застосовано лише щодо окремих об'єктів, переданих до статутних капіталів відповідних акціонерних товариств, а також об'єктів, які передано таким товариствам з обумовленням того, що до статутних капіталів ці об'єкти не включаються (наприклад, НАК «Нафтогаз України», ПАТ «Українська залізниця» і ін.) [20–21]. Крім того, деякі об'єкти державної власності передано таким акціонерним компаніям на праві користування (наприклад, НАК «Нафтогаз України» передано у користування державне майно, яке не підлягає приватизації і призначене для забезпечення транспортування, зберігання та розподілу нафти, нафтопродуктів, природного газу [22].

Загалом же правовий режим майна національних (державних) акціонерних компаній не є ustalеним. Так, щодо окремих з цих компаній в установчих документах належним чином не конкретизовано, на якому правовому титулі їм належить майно, передане у процесі заснування, та набуте цими компаніями в ході подальшої діяльності (наприклад, п. 24–28 Статуту НАК «Енергетична компанія України» [23]), що створює невизначеність у майнових відносинах за участю таких суб'єктів. Також мали місце випадки внесення до установчих документів національних (державних) акціонерних компаній змін, згідно з якими ці компанії позбавлялись раніше визнаного за ними права власності із трансформацією його на право господарського відання [24; 25]. Внесення таких змін було обумовлено потребою виправлення допущених раніше помилок у визначенні правового режиму певних об'єктів та запобігання масовому відчуженню акціонерними компаніями переданих їм активів, проте така практика не може бути оцінена позитивно, оскільки не узгоджується з положеннями ст. 41 Конституції України стосовно непорушності права приватної власності [26].

В той же час необхідно акцентувати увагу на тому, що попри наявність в установчих документах різних державних акціонерних товариств положень, в яких йдеться про набуття цими товариствами права власності на певне майно, передане їм засновником, в окремих джерелах висловлено правову позицію,

яка ставить під сумнів факт такого набуття. Так, у Роз'ясненні Міністерства юстиції України щодо порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форм власності констатовано, що аналіз чинного законодавства (Цивільного та Господарського кодексів України, законів України «Про господарські товариства» і «Про приватизацію державного майна») дає підстави вважати, що державне майно, передане до статутного фонду державних акціонерних товариств, залишається у державній власності, і відчуження його можливе тільки органами приватизації через визначені законом приватизаційні процедури. Власником майна, переданого до статутного фонду державного акціонерного товариства, є держава в особі Кабінету Міністрів України (чи іншого органу виконавчої влади, який виступив засновником такого товариства), майно якої передано до статутного фонду державного акціонерного товариства [27].

Така позиція одержала практичне втілення при винесенні окремих судових рішень [28], але поряд із цим у судовій практиці присутня й інша позиція, згідно з якою суди визнають державні акціонерні товариства власниками майна з посиланням на їх установчі документи та загальні положення законодавства щодо права власності господарських товариств [29]. З урахуванням цього в одному з більш пізніх роз'яснень Міністерства юстиції України визнано наявність двох протилежних підходів до вирішення питання щодо власника майна, яке передане акціонерним товариствам, 100 відсотків акцій яких належать державі [1].

Вказаний аспект аналізувався й представниками юридичної науки, при цьому позиції науковців є різними так само, як і позиції суб'єктів правозастосовної діяльності. Зокрема, Ю.М. Дзера зазначає, що аналіз положень нормативно-правових актів, які стосуються приватизації державного майна, дає підстави зробити висновок, що зміна державної форми власності може відбуватися виключно шляхом приватизації. Закон України «Про приватизацію державного майна» не відносить до способів приватизації передачу такого майна державою до статутного фонду акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державного унітарного підприємства. Тому державне майно, що передане державою до статутного фонду (капіталу) державного унітарного підприємства, корпоратизованого у акціонерне товариство, сто відсотків акцій якого залишається у власності держави, до моменту завершення процедури приватизації (продажу у приватну власність належних державі акцій такого акціонерного товариства) є державною власністю [2, с. 60–61]. Поряд із цим І.А. Селіванова, посилаючись на матеріали судової практики, констатує, що акціонерне товариство, створене в процесі корпоратизації, є власником майна, переданого йому засновником до статутного капіталу, а держава є власником акцій таких товариств до їх відчуження в установленому законодавством порядку [9, с. 47; 10, с. 75].

Дослідження порушеного питання не дає підстав поділяти правову позицію, яка пов'язує можливість набуття державними акціонерними товариствами права власності на передане їм державне майно виключно із проведенням його приватизації. Вказане обумовлено тим, що і раніше, і тепер приватизація є не єдиним способом відчуження державного майна. Так, законодавством з питань управління об'єктами державної власності прямо передбачено можливість припинення права державної власності на певні об'єкти внаслідок їх передачі у комунальну власність, а також внаслідок безпосереднього продажу певних об'єктів державними підприємствами, установами, організаціями за попереднім погодженням із уповноваженими суб'єктами управління [30–31]. З урахуванням цього та зважаючи на те, що законодавчі акти, які містять загальні положення про правовий статус господарських товариств (Господарський кодекс України (ст. 85), Цивільний кодекс України (ч. 1 ст. 115), Закон України «Про господарські товариства» (ст. 12), дія якого до недавнього часу поширювалась на акціонерні товариства), передбачають набуття господарським товариством права власності на майно, передане йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного капіталу [32–34], передача державного майна у власність акціонерному товариству може розглядатись як окремий спосіб відчуження такого майна (поряд із приватизацією й іншими).

Між тим сам факт появи у правозастосовній діяльності і юридичній науці різних позицій з порушеного питання вказує на те, що воно потребує додаткового законодавчого врегулювання.

Варіантом такого врегулювання може стати закріплення у спеціальному Законі України «Про управління об'єктами державної власності» [35] переліку способів відчуження об'єктів державної власності (включно із способом, зазначеним вище), а також окремого положення, яке б передбачало, що господарське товариство (в тому числі державне акціонерне товариство), створене відповідно до законодавства на базі об'єктів державної власності, набуває і здійснює право власності на майно, передане цьому товариству у власність як вклад до статутного капіталу.

В той же час, як відзначалось вище, у ряді випадків законодавчими актами і установчими документами державних акціонерних товариств безпосередньо передбачено, що певні об'єкти, передані таким товариствам, залишаються у державній власності. У зв'язку з цим у юридичній науці постало питання щодо доцільності застосування такого підходу, який неоднозначно оцінюється вченими-юристами. Так, розглядаючи це питання, І.А. Селіванова наголошує, що правові режими майна акціонерних товариств з участю і без участі держави не повинні відрізнятись. Всі акціонерні товариства мають визнаватись власниками свого майна, а держава, як всі інші акціонери, повинна впливати на управління товариством через механізм реалізації своїх корпоративних прав [9, с. 48;

10, с. 79]. Схожої точки зору додержується й О.П. Подцерковний. Зокрема, науковець зауважує, що бажаючи захистити право державної власності, Кабінет Міністрів України продовжує використовувати право господарського відання у випадках утворення корпоративних підприємств, які за своєю природою не можуть функціонувати на підставі власності однієї особи (держави). За державою повинні зберігатися корпоративні права, а акціонерна компанія повинна набувати прав власника [7, с. 395]. Поряд із цим І.В. Лукач та О.А. Черненко, котрі досліджували правовий режим майна державних холдингових компаній та національних (державних) акціонерних компаній, не висловили заперечень проти закріплення за цими компаніями державного майна на праві господарського відання і запропонували уточнити окремі положення щодо цього речового права [5, с. 191–194; 11, с. 9].

При опрацюванні вказаного питання вбачається, що застосований державою підхід, який передбачає співіснування права приватної і державної власності на майно окремих державних акціонерних товариств, хоч і не вкладається у рамки традиційної регламентації відносин між акціонерним товариством і його засновниками (учасниками), але має певні переваги: надає державі більше можливостей щодо диференціації правового режиму різних видів майна цих суб'єктів з урахуванням публічних інтересів. Разом з тим непослідовна і суперечлива практика застосування такого підходу вказує на доцільність законодавчої регламентації того, які саме об'єкти, що передаються державним акціонерним товариствам, мають залишатись у державній власності.

Аналіз можливих варіантів вирішення цього аспекту дає підстави для висновку, що збереження права державної власності є необхідним і доречним у випадках передачі державним акціонерним товариствам таких категорій об'єктів, як: 1) державні пакети акцій (частки) у статутних капіталах інших господарських товариств (в тому числі ті, які не підлягають приватизації); 2) об'єкти у матеріальній формі, які не підлягають приватизації. Доцільність збереження права державної власності на першу категорію об'єктів відповідає ідеї, закладеній в основу створення державних акціонерних товариств холдингового типу, які здійснюють корпоративні права держави щодо визначеного кола господарських товариств, акції (частки) яких сконцентровано у статутних капіталах материнських компаній. Незмінність державної форми власності щодо другої категорії об'єктів є потрібною у зв'язку з їх особливою значущістю для держави і суспільства: вони забезпечують економічну незалежність і життєдіяльність держави в цілому (ч. 2–4 ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного майна») [36].

Поряд із цим збереження державної форми власності на інші категорії майна, яке вноситься до статутних капіталів державних акціонерних товариств, видається не виправданим, оскільки інтереси держави щодо ефективного використання цього майна мо-

жуть бути у повній мірі забезпечені і у разі передачі його у власність товариства шляхом здійснення належних державі корпоративних прав (зокрема, тих, що передбачають можливість єдиного акціонера безпосередньо приймати або погоджувати рішення виконавчого органу товариства стосовно вчинення певних майнових операцій).

Звертаючись до аспекту стосовно правових титулів, які є основою для закріплення об'єктів державної власності за державними акціонерними товариствами, варто зауважити, що існуюча нині практика закріплення належних державі пакетів акцій (часток) на праві господарського відання не відповідає загальним положенням щодо змісту цього права, за якими воно визначено як таке, що охоплює правомочності володіння, користування і розпорядження майном, з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника (ч. 1 ст. 136 Господарського кодексу України). Адже державні акціонерні товариства не вправі розпоряджатись такими акціями (частками) ані самостійно, ані за погодженням з уповноваженими суб'єктами управління об'єктами державної власності. Так, державні пакети акцій (частки), передані до статутного капіталу державної холдингової компанії, не можуть бути відчужені або перебувати в заставі, використані для формування статутних капіталів будь-яких підприємств. Державній холдинговій компанії забороняється вчиняти будь-які дії, що можуть призвести до відчуження акцій (часток), внесених до її статутного капіталу, до завершення процесу її приватизації (ч. 9–10 ст. 6 Закону України «Про холдингові компанії в Україні»). Відповідні обмеження встановлено й щодо розпорядження державними пакетами акцій (частками), внесеними до статутних капіталів інших державних акціонерних товариств (ч. 2 ст. 9, ч. 1 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»).

У зв'язку з вищевказаним для закріплення державних пакетів акцій (часток) за державними акціонерними товариствами доцільно застосовувати інший правовий титул: право користування. Можливість здійснення господарської діяльності на основі цього правового титулу нині передбачено загальними положеннями Господарського кодексу України щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання (ч. 1 ст. 133) і спеціальними положеннями цього Кодексу, в яких йдеться про майнову основу діяльності господарських товариств (ч. 1 ст. 86, ч. 4 ст. 91). Водночас, враховуючи специфіку такого виду майна, як акція (частка) у статутному капіталі господарського товариства, варто обумовити, що зміст права користування стосовно цього майна охоплює правомочності державного акціонерного товариства щодо здійснення у встановленому законодавством порядку корпоративних прав держави, які впливають з належного їй права власності на акції (частки) у статутних капіталах відповідних господарських товариств. Пропонований підхід дозволить усунути розглянуті протиріччя у визначенні правового режиму зазначених

об'єктів із збереженням можливості їх передачі до статутних капіталів державних акціонерних товариств, які залучаються до здійснення корпоративних прав держави.

Для закріплення за державними акціонерними товариствами об'єктів у матеріальній формі, які не підлягають приватизації, доречним є використання такого правового титулу, як право господарського відання. При цьому, зважаючи на наявність встановлених законодавством заборон щодо відчуження такого майна і передачі його в оренду, при визначенні змісту цього права необхідно конкретизувати, що правомочність державних акціонерних товариств з розпорядження таким майном може бути реалізована лише в один спосіб: списання майна, що належить до основних фондів, і входить до складу переданих об'єктів, які не підлягають приватизації. В контексті цієї пропозиції береться до уваги, що необхідність списання такого майна (будівель, споруд, обладнання тощо) виникає тоді, коли воно стає непридатним для подальшого використання внаслідок фізичного зносу або інших чинників [37]. Водночас, для конкретизації підстав та порядку списання державного майна, переданого державним акціонерним товариствам на праві господарського відання, можна поширити щодо нього дію Порядку списання об'єктів державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України [38].

Невпорядкованість правового режиму майна, переданого національним (державним) акціонерним компаніям, обумовила виникнення й низки проблем, пов'язаних із визначенням правового режиму майна їх дочірніх підприємств. Складність цих проблем посилюється тим, що майнова основа діяльності таких підприємств формувалась за рахунок різних джерел в умовах відсутності належного правового регулювання відповідних відносин: частину дочірніх підприємств національних (державних) акціонерних компаній було утворено за рішеннями органів державної влади на базі майна певних державних унітарних підприємств (шляхом перетворення останніх), інші ж дочірні підприємства утворювались самими національними (державними) акціонерними компаніями шляхом виділення частини майна, належного їм на різних правових титулах. Як наслідок, через деякий час між органами державної влади та зазначеними господарськими організаціями почали виникати суперечки стосовно наявності у держави прав на таке майно, а у судовій практиці щодо цього застосовуються протилежні правові позиції. Наприклад, постановою Вищого адміністративного суду України від 11 травня 2010 р. підтверджено правомірність прийняття Урядом України розпорядження від 3 жовтня 2007 р. № 829-р «Про передачу цілісних майнових комплексів дочірніх підприємств ДАК «Хліб України» до сфери управління Держкомрезерву» та констатовано, що власником цілісних майнових комплексів таких підприємств залишається держава [39]. Однак в рамках розгляду інших справ цим же судом прийнято рішення, якими визначено, що у статутних фондах дочірніх підприємств ДАК «Хліб України» державного майна немає

[40; 41]. Подібні протиріччя мають місце й при вирішенні майнових спорів за участю дочірніх підприємств інших національних (державних) акціонерних компаній [42; 43 та ін.].

Такий стан судової практики є негативним, однак альтернативного легітимного способу врегулювання спірних питань правового режиму майна дочірніх підприємств національних (державних) акціонерних компаній, аніж вирішення в судовому порядку спорів про право на це майно (в тому числі, застосування у разі необхідності механізму перегляду судових рішень Верховним Судом України) в існуючій ситуації немає. У зв'язку з цим досягненню правової визначеності у таких питаннях може сприяти здійснення комплексу заходів, спеціально спрямованих на упорядкування правового режиму майна зазначених господарських організацій, а саме: 1) проведення за розпорядженням Кабінету Міністрів України інвентаризації майна, яке перебуває у володінні всіх дочірніх підприємств національних (державних) акціонерних компаній, і з'ясування джерел його походження (шляхом залучення до реалізації цього завдання представників дочірніх підприємств, відповідних національних (державних) акціонерних компаній, і органів, які здійснюють корпоративні права власності щодо цих компаній); 2) складання переліків такого майна щодо кожного дочірнього підприємства із зазначенням форми власності і правового титулу, а у разі недосягнення згоди з відповідних питань – передача на вирішення суду спорів про визнання права власності; 3) внесення до установчих документів дочірніх підприємств змін, що конкретизуватимуть зміст правового режиму їх майна.

Виходячи з того, що за способом утворення дочірні підприємства національних (державних) акціонерних компаній є унітарними, для закріплення за ними об'єктів, щодо яких буде підтверджено право державної власності, доцільно застосовувати право господарського відання, зміст якого можливо визначити за аналогією із змістом права господарського відання державних комерційних підприємств. Поряд із цим за результатами проведення пропонованого комплексу заходів можна додатково розглянути питання стосовно безоплатної або оплатної передачі у власність національних (державних) акціонерних компаній і їх дочірніх підприємств тих об'єктів державної власності, відчуження яких не пов'язано із ризиками для інтересів держави і суспільства.

Підсумовуючи все вищевикладене, можна зробити такі **висновки**:

1. Упорядкуванню правового режиму майна державних акціонерних товариств може сприяти застосування підходу, який передбачає збереження права державної власності лише на такі групи об'єктів у складі цього майна: 1) державні пакети акцій (частки) у статутних капіталах господарських товариств (в тому числі ті, які не підлягають приватизації); 2) об'єкти у матеріальній формі, які не підлягають приватизації.

2. Для закріплення за державними акціонерними товариствами державних пакетів акцій (часток) у статутних капіталах інших гос-

подарських товариств доцільно застосовувати такий правовий титул, як право користування, а для закріплення об'єктів у матеріальній формі, які не підлягають приватизації, – право господарського відання. При цьому пропонується обумовити, що правомочність державних акціонерних товариств з розпорядження об'єктами, переданими їм на праві господарського відання, може бути реалізована лише в один спосіб: списання майна, що належить до основних фондів, і входить до складу об'єктів, які не підлягають приватизації.

3. З метою досягнення правової визначеності у майнових відносинах за участю раніше створених дочірніх підприємств національних (державних) акціонерних компаній необхідним є проведення комплексу заходів організаційно-правового характеру, результатом яких має стати складання переліків наявного у цих підприємств майна, власником якого є держава. Таке майно може бути закріплено за цими підприємствами на праві господарського відання із поширенням на нього прав, встановлених щодо правового режиму майна державних комерційних підприємств.

Забезпечення реалізації вищевикладених пропозицій потребуватиме внесення відповідних змін до Господарського кодексу України, законів України «Про управління об'єктами державної власності», «Про державні холдингові компанії», а також інших нормативно-правових актів, які містять положення щодо правового режиму майна державних акціонерних товариств і їх дочірніх підприємств.

Проведений аналіз не вичерпує всіх проблемних питань правового режиму майна зазначених господарських організацій. Зокрема, додаткового опрацювання потребують питання оцінки об'єктів державної власності, які передаються державним акціонерним товариствам, а також підстав припинення прав акціонерних товариств щодо таких об'єктів. Пошук шляхів вирішення цих питань має стати предметом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі актуальні питання вдосконалення нормативно-правового регулювання оренди державного майна : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 7 лютого 2011 р. // Податки та бухгалтерський облік. – 2011. – № 24. – Ст. 5.
2. Дзера Ю. Особливості правового режиму майна, переданого державою до статутного фонду (капіталу) акціонерного товариства у результаті корпоратизації державного унітарного підприємства / Ю. Дзера // Юридична Україна. – 2010. – № 4. – С. 59–63.
3. Кравчук О. Дочірнє підприємство ДАКу не є суб'єктом державного сектора економіки. Судова практика / О. Кравчук // Дебет-кредит. – 2008. – № 27. – С. 43.
4. Кравчук О.О. Адміністративно-правове регулювання управління державною власністю в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О.О. Кравчук. – К. : Нац. техніч. ун-т України «Київський політехнічний інститут», 2014. – 460 с.
5. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній : [монографія] / І.В. Лукач. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 240 с.
6. Переверзева Л.О. Правовий статус дочірніх підприємств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Л.О. Переверзева. – К. : Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2015. – 217 с.
7. Подцерковний О.П. Проблеми відображення у праві реального змісту економічних відносин / О.П. Подцерковний // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1. – С. 393–399.

8. Селіванова І.А. Про різновиди акціонерних компаній, створених за участю держави / І.А. Селіванова // Університетські наукові записки. – 2007. – № 2(22). – С. 214–219.
9. Селіванова І.А. Проблеми правового статусу акціонерних товариств, в яких держава є акціонером / І.А. Селіванова // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 9(109). – С. 44–48.
10. Селіванова І.А. Правовий статус і різновидності акціонерних обществ, акціонером которых является государство / І.А. Селіванова // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – № 2. – С. 72–80.
11. Черненко О.А. Організаційно-правові форми державного підприємства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / О.А. Черненко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 20 с.
12. Про затвердження Статуту публічного акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2000 р. № 1250 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 33. – Ст. 1402.
13. Деякі питання діяльності публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2003 р. № 261 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 9. – Ст. 399.
14. Про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства, що утворене шляхом приватизації майна державного підприємства: Наказ Фонду державного майна України, Міністерства економіки України від 12 грудня 1994 р. № 787 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0002-95>.
15. Про корпоратизацію підприємств : Указ Президента України від 15 червня 1993 р. № 210/93 // Урядовий кур'єр. – 1993. – 17 червня.
16. Про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державного підприємства: Наказ Міністерства економіки України, Фонду державного майна України, Міністерства юстиції України від 31 серпня 1993 р. № 55/365/10/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0312-94>.
17. Про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державного підприємства, яке не підлягає приватизації : Наказ Фонду державного майна України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 28 вересня 2004 р. № 2007/363 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 42. – Ст. 2807.
18. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15 березня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291.
19. Про затвердження нової редакції Статуту Державної акціонерної компанії «Укрресурси» : Наказ Міністерства економіки України від 17 квітня 2008 р. № 134 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_bp/pg_gwcgo.htm.
20. Деякі питання вдосконалення корпоративного управління публічного акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2015 р. № 1002 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 98. – Ст. 3365.
21. Питання публічного акціонерного товариства «Українська залізниця» : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 735 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 78. – Ст. 2596.
22. Про утворення Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 1998 р. № 747 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/747-98-%D0%BF>.
23. Про утворення Національної акціонерної компанії «Енергетична компанія України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2004 р. № 794 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 25. – Ст. 1651.
24. Про внесення змін до Статуту Національної акціонерної компанії «Надра України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2009 р. № 905 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 66. – Ст. 2283.
25. Крюкова С. Кабмін заборонив ДАК «Хліб України» розпоряджатися власним майном / С. Крюкова // Юридична газета. – 2006. – 29 червня.
26. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
27. Роз'яснення порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форм власності : Лист Міністерства юстиції України від 11 січня 2007 р. № 19-32/2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.informjust.ua/text/528>.
28. Постанова Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 10 квітня 2007 р. у справі № 35/27-07(9/527-06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/558372>.
29. Рішення господарського суду Сумської області від 15 червня 2009 р. у справі № 5/190-09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3881012>.
30. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: Закон України від 3 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст. 228.
31. Про затвердження Порядку відчуження об'єктів державної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2007 р. № 803 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 43. – Ст. 1714.
32. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
33. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
34. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
35. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456.
36. Про приватизацію державного майна : Закон України від 4 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.
37. Любошець О. Інвестиції в інфраструктуру підприємств, що не підлягають приватизації / О. Любошець // Юридична газета. – 2012. – № 29–30. – С. 10–11.
38. Про затвердження Порядку списання об'єктів державної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 р. № 1314 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 86. – Ст. 3168.
39. Постанова Вищого адміністративного суду України від 11 травня 2010 р. у справі за позовом Державної акціонерної компанії «Хліб України» до Кабінету Міністрів України про визнання нечинним розпорядження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v9876760-10>.
40. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 5 листопада 2012 р. у справі № 14/249 за позовом Дочірнього підприємства Державної акціонерної компанії «Хліб України» «Новоукраїнський комбінат хлібопродуктів» до Державної податкової інспекції у Новоукраїнському районі Кіровоградської області про скасування податкового повідомлень-рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28049454>.
41. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 21 травня 2015 р. у справі № 2а-10334/10/2070 за позовом Дочірнього підприємства Державної акціонерної компанії «Хліб України» «Ізюмський державний комбінат хлібопродуктів» до Ізюмської об'єднаної державної податкової інспекції Харківської області про визнання недейсними податкових повідомлень-рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44832463>.
42. Постанова Верховного Суду України від 14 жовтня 2014 р. у справі за позовом дочірнього підприємства «Західдорвухпром» відкритого акціонерного товариства «Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України» до Державної фінансової інспекції в Тернопільській області про визнання протиправними дій щодо проведення ревізії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41479703>.
43. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 6 квітня 2015 р. у справі № 925/2349/14 за позовом заступника прокурора Черкаської області в інтересах держави до дочірнього підприємства «Черкаський облатвотор» ВАТ «Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43528561>.